

ЧЕРЕДНИК

Катерина Петрівна,
аспірантка Національної наукової
сільськогосподарської бібліотеки
НААН
(м. Київ)

ЖИТТЄВА КАНВА

**МИКОЛИ НИЧИПОРОВИЧА ШЕВЧЕНКА (1909–1995 рр.) –
КОРИФЕЯ У ГАЛУЗІ МЕЛІОРАТИВНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА
ТА КУЛЬТУРИ БОЛІТ НА УКРАЇНСЬКИХ ТЕРЕНАХ**

Подано коротку історію життєдіяльності вченого в галузі сільськогосподарського використання боліт доктора сільськогосподарських наук М.Н. Шевченка. Визначено п'ять основних періодів його життя і творчості. Пріоритетні результати наукового доробку з питань освоєння боліт, вирощування сільськогосподарських культур та впливу добрив, макро- і мікроелементів на їх ріст, розвиток і продуктивність на торф'яних ґрунтах України увійшли в золотий фонд аграрної науки, є актуальними й нині.

Дана краткая история жизнедеятельности ученого в области сельскохозяйственного использования болот доктора сельскохозяйственных наук Н.Н. Шевченко. Определены пять основных периодов его жизни и творчества. Приоритетные результаты научного задела по вопросам освоения болот, выращивания сельскохозяйственных культур и влияния удобрений, макро- и микроэлементов на их рост, развитие и продуктивность на торфяных почвах Украины вошли в золотой фонд аграрной науки, актуальны и по сей день.

The article deals with the process of formation of the scientific outlook in the field of agricultural use of wetlands by Ph.D. M. Shevchenko. There are measured five fundamental periods of scientist's way of life and work activity. Primary termination of scientific results in the field of moss, growing crops and its impact to the fertilizers, macro- and micronutrients to their growth in the Ukrainian soil get into the gold reserved of agricultural science till present.

Лише той народ має достойне майбутнє, який не забуває свого минулого, береже, плаче, шанобливо ставиться до нього, вивчає та успішно використовує свої історичні здобутки культури, науки, освіти тощо. І нам по праву є чим пишатися. Люди на українській благодатній землі, незважаючи на історичні

перипетії, жили, творили, ставали кращими в улюбленій справі, залишаючи неоціненну спадщину для прийдешніх поколінь. Тому нині є актуальним одне з головних завдань учених – дослідження історії науки України, й зокрема її складової – аграрної біографістики. Подальший успішний розвиток держави також залежить і від неупередженого висвітлення життя і творчості наших видатних діячів, віднайдення та повернення із забуття фактів, подій, наукових здобутків і відкриттів, відомих, але не завжди вірно трактованих, а здебільшого

маловідомих, або у свій час навіть знищених і нині забутих. Все це має безперечно як історичну значимість, так і сучасну актуальність.

До корифеїв, що залишили безцінну наукову спадщину належить постать Миколи Ничипоровича Шевченка. 8 травня 2014 р. аграрна наукова громадськість відзначала 105 років від дня його народження. Пройшло майже 20 років як він пішов із життя, але основні положення з його наукового доробку не втратили свого значення для науки й дотепер.

М.Н. Шевченко, 1967 р.

Окремого дослідження, присвяченого персоналії вченого-болотознавця в історичній науці, не проводилося. Його постать висвітлювалася лише у довідкових виданнях [1]; збірниках тих наукових установ, з якими була пов'язана доля вченого, в т. ч. і ювілейних [2]; у біобібліографічному покажчику з нагоди 75-річчя Інституту гідротехніки і меліорації НААН, присвяченому його життю і творчості, в серії «Біобібліографія вчених-аграріїв України», заснованій ННСГБ НААН (№ книги серії – 11) [3]; у спогадах його учнів, колег [4]; про виступ вченого з доповіддю повідомляється у хроніці роботи засідань відділень на Першій науковій сесії УАСГН в 1957 р. [5].

Завданням даної статті є – здійснення аналізу основних життєвих віх та визначення пріоритетних здобутків ученого, актуальних донині.

Народився Микола Шевченко у сім'ї селянина-бідняка 8 травня 1909 р. в с. Малий Самбор Конотопського району Сумської області. Від рідної землі та батьків – чесних трударів успадкував потужний життєвий потенціал. І якими б дорогами не вела доля, його інтелект завдяки наполегливій праці яскраво проявився у звершеннях на ниві аграрної науки.

Після закінчення школи у 16 років освіта юнака була пов'язана з сільським господарством. Упродовж 1925–1929 рр. навчався у Сосницькій сільськогосподарській профшколі (Чернігівська область). З успіхом її закінчив. Як кращого випускника директор Рудня-Радовельської болотної дослідної станції (Олевський район Житомирської області) – М.О. Тюленєв офіційно запрошує на роботу до науково-дослідної установи. За участю цього відомого вченого-аграрія організовувалися багато болотних установ України [6, с. 4] (з 1919 р. – старший фахівець з культури боліт губернського зем. відділу в м. Києві, у 1930-х рр. – дійсний член Вищої науково-технічної ради Наркомзему України з розгляду проектів меліорації з осушення і зрошування осушених масивів, до початку Великої Вітчизняної війни – член експертно-технічного бюро НКЗ України з розгляду проектів меліоративно-гідротехнічного будівництва). Як свідчитиме подальша доля М.Н. Шевченка, М.О. Тюленєв стане знаковою постаттю у його житті. Отже, з 15.05.1929 р. молодий спеціаліст М.Н. Шевченко розпочав своє трудове життя під його керівництвом з посади техника. Але тут він працюватиме не довго.

Потім як авторитетного фахівця запрошують районним агрономом Олевського райвиконкому. Цю посаду обіймає з 6 листопада 1929 по 1931 рр.

Надалі життєва стежина М. Н. Шевченка пролягла в іншому напрямі. У 1931–1932 рр. він перебуває у лавах Червоної Армії у Дніпропетровську.

Після повернення зі служби знову присвячує себе улюбленій аграрній сфері. Паралельно, працюючи старшим агрономом міжрайспоживсоюзу

Житомирської області, заочно навчається у Житомирському сільськогосподарському інституті, який закінчує з відзнакою у 1937 р.

За поданням вищезгаданого вченого М.О. Тюленєва, який розгледів не тільки професійні, а й організаторські здібності М.Н. Шевченка, з 1 березня 1935 р. призначається директором і науковим керівником Підставського болотного опорного пункту (згодом – станції) Українського НДІ гідротехніки і меліорації. Дослідний пункт розміщувався на площі 40 га у Гельмязівському районі Київської області. Заснування Підставської дослідної станції має свою передісторію, нерозривно пов'язану із загальною історією меліорації та формування осушувальних мереж в Україні, яка сягає багато років [7, с. 5]. М.Н. Шевченко не був організатором цієї установи, йому дісталось господарство, фундаментальні основи якого, із ретельним дотриманням всіх необхідних умов, та подоланням багатьох труднощів початкового періоду становлення, фактично були закладені П.В. Спесивцевим – першим її директором. Другим директором був А. Варес, який по собі майже не залишив друкованих результатів досліджень. Звичайно, М.Н. Шевченко у своїй подальшій діяльності використовував попередній досвід не лише П.В. Спесивцева, а й інших учених, а особливо М.О. Тюленєва. Це, зокрема, видно з нарису за його авторством «К истории Панфильской опытной станции по освоению болот» [8] (рукопис зберігається в архівному фонді Панфильської дослідної станції Інституту землеробства УААН). Ця праця – логічне продовження історичного нарису П.В. Спесивцева [9], де останній визначив найвигідніші болотні ґрунти для повноцінних досліджень – заплаву верхів'я р. Супій. Але на той час з об'єктивних причин нестачі коштів задум не вдалося здійснити, тому й було засновано Підставську дослідну установу на ділянці колишнього Золотоніського повіту, звичайно ж вона була набагато гіршою за попередню визначену.

Про те, що землі виявилися не вигідними для повноцінного функціонування дослідної станції свідчить той факт, що у 1927 р. її перейменовано у болотний дослідний пункт. М.Н. Шевченко, розуміючи

складність положення установи і погодившись на керівництво, відповідно до умов її земель у 1935 р. розробляє нову для того часу програму. Основною метою роботи ставить дослідження з різного роду добривами для сільськогосподарських культур: вивчення норм внесення мінеральних добрив для ячменю, ярої пшениці, цукрового буряку, картоплі, кормової капусти і конопель.

Через рік перебування в установі, а саме в 1936 р. досягнуто було того, що Підставський опорний пункт таки перевели на новостворене Панфило-Яготинське Центральне дослідне поле у поймі р. Супій (нині Київська область) (юридично закріплений Наказом НКЗ УРСР від 17 січ. 1936 р. № 35, фактично розпочав роботу з 27 квіт. 1936 р.). Таким чином, лише з цього часу мрії налагодити діяльність дослідної установи за оптимальних і типових для інших умов нарешті здавалось могли б здійснитися.

Гортаючи сторінки історії, переконуємося, яким складним було становище тих дослідників перших десятиліть радянської влади. З нуля розпочинали будувати приміщення на дослідному полі, зверталися за допомогою до сусідніх колгоспів, у результаті на місяць було надано пару коней та двох робітників. «На голому місці були побудовані з саману гуртожиток на 30 осіб, їдальня, житловий будинок для спеціалістів, приміщення для лабораторії та конюшню. Ці приміщення функціонували понад 20 років і були розібрані в кінці 50-х» [10, с. 14].

Окрім господарської діяльності, яка займала багато сил і часу, саме тут уперше в Україні вченим було закладено оригінальні пошукові дослід з вивчення впливу мідного купоросу на врожай і якість продукції ячменю, ярої пшениці та конопель. Усебічно розгорнувши роботу, згодом установа переросла у Панфільську дослідну станцію з сільськогосподарського освоєння боліт. Офіційно Миколу Ничипоровича призначено директором установи 4 березня 1936 р. А з наступного року він закладає перші дослід з вивчення питань, пов'язаних із регулюванням водного режиму торф'яних ґрунтів, застосуванням норм удобрень, особливостей агротехніки вирощування сталих

урожаїв польових культур і створення високопродуктивних сіяних луків. Але на цьому коло наукових інтересів не обмежалося. Паралельно вперше розпочалися дослідження з фізіології живлення рослин при застосуванні міді та впливу на врожай зернових й інших культур на осушених торфових болотах. Ці результати отримали широке застосування у науковій практиці, а мідні мікродобрива стають обов'язковим компонентом живлення рослин на цьому типі ґрунтів України. Згодом такі дослідження було розширено за рахунок й інших мікроелементів: цинк, бор, молібден. М.Н. Шевченко обґрунтував норми і дози внесення цих мікроелементів, виявив їх взаємодію з мінеральними добривами, фізіологічне значення як каталізаторів, що прискорюють біохімічні та фізіологічні процеси. За досягнення під час наукових досліджень на Панфільському та Бурівському болотних дослідних полях за 1935–1940 рр. Президією АН СРСР йому присуджено стипендію ім. Сталіна.

З етапами досліджень, розгорнутих на Панфільській дослідній установі у 1930-х рр., можна ознайомитися з написаних М.Н. Шевченком таких робіт: «К истории Панфильской опытной станции по освоению болот», «Краткого отчета по научно-исследовательской работе Панфильского и Подставского болотных опорных пунктов» (1936 р.), «Отчета о научно-исследовательской работе произведенной Панфильским болотным опорным пунктом Украинского научно-исследовательского института гидротехники и мелиорации в 1937 году» (оригінальні рукописи зберігаються в архівному фонді Панфільської дослідної станції Інституту землеробства УААН).

Маючи вже досвід організаційної та польової дослідницької роботи, в 1938 р. він вступає до аспірантури Харківського сільськогосподарського інституту ім. В.В. Докучаєва. Саме стаціонарна форма навчання допомогла поглибити фундаментальні й прикладні знання.

Незважаючи на здійснювану практично ще з початку 1930-х років науково-дослідну роботу, офіційно друковані праці з-під пера вченого не виходять. Звіти очолюваних установ залишилися, на жаль, тільки в рукописах.

Лише 1938 р. став початком офіційного оприлюднення наукових результатів [11].

Після успішного захисту дисертації 4 червня 1941 р. рішенням Спеціалізованої ради Харківського сільськогосподарського інституту йому присуджено науковий ступінь кандидата сільськогосподарських наук за спеціальністю рослинництво.

Нарешті, здавалося б, мрія присвятити себе без останку науковій діяльності здійснилася. Але почалася Велика Вітчизняна війна. І М.Н. Шевченка за наказом призначено головним агрономом радгоспу МВС СРСР у Саратовській області. Ця сторінка його біографії характеризується наполегливою відповідальною працею. Особливістю цього періоду є те, що вченому особисто довелося зустрічатися з ув'язненим у таборі академіком М.І. Вавиловим, про трагічну долю останнього немає потреби нагадувати. Доля звела талановитих людей у жорстоких реаліях часу, а не у творчих наукових обставинах. У 1944 р. М.Н. Шевченко був переведений головним агрономом Управління таборами МВС УРСР вже у м. Києві. На цій посаді працює до 1950 р. Того ж року отримав призначення начальником відділу Головного управління науки Міністерства сільського господарства УРСР.

Звісно, що за цей період життєдіяльності М.Н. Шевченко не опублікував жодних ґрунтовних наукових праць. Були лише брошура – поради агрономам [12], статті в газетах [13], через які він намагався поширювати свій досвід, заснований на глибоких теоретичних і практичних засадах.

Після створення Української академії сільськогосподарських наук з 1957 р. переходить до неї на посаду старшого наукового співробітника, вченого секретаря Відділення лісівництва, гідротехніки і меліорації. Після ліквідації галузевої Академії з 1962 по 1963 рр. працює в Академії наук Української РСР, обіймаючи посаду вченого секретаря Відділення сільськогосподарських наук АН УРСР. За 1950-ті роки вченим було написано низку газетних статей про роботу кращих колгоспів, доцільність вирощування сільськогосподарських культур (проса, кукурудзи, конопель), освоєння болотних земель. Проблеми

застосування різних добрив на торф'яних ґрунтах висвітлено в брошурах та тезах на наукових форумах, а також окремі публікації присвячено застосуванню на полях України безвідвальної системи обробітку ґрунту за Мальцевським способом.

Прагнення займатися не адміністративною, а суто науковою діяльністю не покидало М.Н. Шевченка. І починаючи з 1963 р. він переходить на роботу до Інституту фізіології рослин АН УРСР (нині – Інститут фізіології рослин і генетики НАН України) – спочатку старшим науковим співробітником, а потім з 1974 р. старшим науковим співробітником-консультантом відділу фізіології водного режиму. Продовжує пошуки в галузі сільськогосподарського освоєння болотних земель України. У Харківському сільськогосподарському інституті захищає докторську дисертацію, присвячену впливу добрив та мікроелементів на ріст, розвиток і продуктивність сільськогосподарських культур на торф'яних ґрунтах України [14]. 16 грудня 1967 р. рішенням ВАК СРСР йому присуджено науковий ступінь доктора сільськогосподарських наук за спеціальністю меліорація і зрошуване землеробство. З 1967 р. з-під його пера починають виходити фундаментальні праці, цінні методичні рекомендації, присвячені теоретичним та технологічним основам меліоративного землеробства на осушених землях, які ґрунтуються на встановлених закономірностях зміни водно-фізичних та агрохімічних властивостей торфовищ, а також визначених із параметрами водного режиму і структурної меліорації на системі удобрення особливостей вирощування сільськогосподарських культур тощо. Результати своїх досліджень вчений узагальнив у системі нормативно-методичного агротехнічного й екологічного забезпечення сільськогосподарського використання осушуваних земель. Крім того, розробив комплекс агро меліоративних і агротехнічних заходів, спрямованих на одержання сталих урожаїв кормових культур із мінімальними затратами праці на торфових ґрунтах.

Доктор сільськогосподарських наук М.Н. Шевченко залишив для нащадків науковий доробок у вигляді 104 наукових і науково-популярних

праць, у тому числі чотирьох одноосібних монографій «Культура конопель на торфових ґрунтах» (К., 1960. – 151 с.), «Застосування добрив на осушених землях» (К., 1964. – 40 с.), «Морковь на осушенных торфяниках» (К., 1967. – 122 с.), «Основы технологии выращивания кормовых культур на осушенных землях» (К., 1990. – 192 с.) та двох фундаментальних монографіях за його науковою редакцією «Земледелие на осушаемых землях» (за ред. М.Н. Шевченка, К., 1974. – 296 с.) та «Теоретические и технологические основы осушаемо-мелиоративного земледелия» (за ред. М.Н. Шевченка. – К., 1976. – 386 с.), а також одного авторського свідоцтва на винахід. Вони нині вважаються класичними з проблем болотознавства, до них звертаються, їх цитують вчені-аграрії. Зокрема практичні рекомендації М.Н. Шевченка успішно використовуються у землеробській практиці при освоєння поліської цілини на Волині.

Важливий факт життєздатності наукових положень ученого – це приналежність до наукової школи. М.Н. Шевченко по праву належить до школи українських вчених болотознавців, яка має вагомі здобутки та широко відома у фаховому середовищі. Представниками її також є: М.О. Тюленев – вчений болотознавець, доктор сільськогосподарських наук, професор, член-кореспондент АН УРСР (тема дис. «Возделывание сахарной свеклы на торфяных почвах Украины» (1978, 1940); доктор сільськогосподарських наук кандидат сільськогосподарських наук В.Р. Гімбаржевський (тема дис. за наук. кер. М.О. Тюленєва «Приемы сельскохозяйственного освоения закустаренных торфяных почв в условиях Полесья УССР» (1968)). Серед учнів М.Н. Шевченка відомі вчені України: І.П. Григорюк – український учений-біолог, еколог, історик природознавства, доктор біологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік АН ВШ України (тема дис. за наук. кер. М.Н. Шевченка «Физиологические аспекты формирования урожая и качества картофеля в условиях низинной торфяной почвы» (1978)); Ф.Н. Дудинець (тема дис. за наук. кер. М.Н. Шевченка «Влияние условий водно-воздушного и

питательного режимов на превращение форм калия в низинных торфяных почвах западного Полесья УССР» (1969)) та ін.

Крім Сталінської премії за досягнення у науці і практиці з сільського господарства М.Н. Шевченко нагороджувався медалями «За доблестный труд в великой Отечественной войне 1941–1945 гг.» (1945), «Тридцать лет Советской Армии и флота» (1948), «20 лет Победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.» (1966), «За доблестный труд. В ознаменование 100-летия со дня рождения В.И. Ленина», «30-лет Победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.» (1975), «Ветеран труда» (1978), «В память 100-летия Киева» (1982), срібною медаллю ВДНГ СРСР «За достигнутые успехи в развитии народного хозяйства СССР» (1987), «40 лет Победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.» (1989).

З вищевикладеного життя і наукову діяльність Миколи Ничипоровича Шевченка умовно можна поділити на п'ять періодів з урахуванням місць роботи, суті діяльності на займаній посаді, напрямів наукових інтересів (табл. 1).

Таблиця 1

**Періодизація життя і наукової діяльності
Миколи Ничипоровича Шевченка**

Роки	Період та місце роботи	Основні напрями діяльності та результати
8.05.1909	Народився в с. Малий Самбор Конотопського району Сумської обл	
1925–1935	I. Навчання та вибір життєвих орієнтирів	
1925–1929	Навчання у Сосницькій сільськогосподарській профшколі (Чернігівська обл.)	
1929	Технік Рудня-Радовельської болотної дослідної станції Українського науково- дослідного інституту гідротехніки і меліорації (УкрНДІГіМа)	Практична діяльність за фахом
1929–1931	Агроном райземвідділу Олевського району Житомирської області	
1931–1932	Служба в лавах Радянської Армії (м. Дніпропетровськ)	
1932–1935	Старший агроном міжрайспоживсоюзу Житомирської обл.	Практична діяльність за фахом та навчання в інституті
1932–1937	Навчання заочної форми у Житомирському сільськогосподарському інституті	

1935–1941	II. Становлення як ученого, наукова та науково-організаційна діяльність в українських болотних дослідних установах	
1935–1936	Директор Підставського болотного опорного пункту УкрНДІГіМа (Гельмязівський район Київської обл.)	Науково-організаційна діяльність у тяжких умовах перших років радянської влади
1936–1938	Директор Панфільського дослідного поля УкрНДІГіМа (Яготинський район Київської обл.)	Розробка тематики досліджень установи та написання наукових звітів Вивчення норм внесення мінеральних добрив для ячменю, ярої пшениці, цукрового буряку, картоплі, кормової капусти і конопель, цукрових буряків
1938–1941	Аспірант стаціонарної форми навчання Харківського сільськогосподарського інституту ім. В.В. Докучаєва	Перші друковані наукові праці з освоєння боліт, застосування мідних добрив, колчеданного недогарку та присвячені культурі коноплі Захист кандидатської дисертації
1941–1950	III. Робота в Управлінні таборами МВС СРСР	
1941–1944	Головний агроном Управління таборами МВС СРСР в Саратовській обл.	Практична діяльність за фахом
1944–1950	Головний агроном Управління таборами МВС СРСР в м. Києві	
1950–1963	IV. Керівна і науково-адміністративна діяльність	
1950–1957	Начальник відділу Головного управління науки МСГ УРСР	Керівна і адміністративна робота Статті в газетах і журналах з досвіду передових колгоспів, освоєння болотних земель, вирощування кукурудзи, проса, конопель, із застосування методики Мальцева
1957–1962	Старший науковий співробітник, учений секретар Відділення лісівництва, гідротехніки і меліорації УАСГН	–//– Затверджено вченому званні старшого наукового співробітника за спеціальністю культура боліт поради агрономам, статті в газетах і журналах, авторське свідоцтво
1962–1963	Учений секретар Відділення сільськогосподарських наук АН УРСР	–//–
1963–1990	V. Наукова діяльність в Інституті фізіології рослин АН УРСР	
1963–1974	Старший науковий співробітник Інституту фізіології рослин АН УРСР (м. Київ)	Захист докторської дисертації Грунтовні монографії, методичні рекомендації, статті, тези, присвячені особливостям освоєння боліт України, в основному різним технологіям вирощування с.-г. культур, застосування добрив; кормовим культурам, кукурудзі, коноплі, моркві, картоплі, кормовим травам, льону; вплив макро- і мікроелементів при їх вирощуванні тощо
1974–1990	Старший науковий співробітник-консультант відділу фізіології водного рослинництва Інституту фізіології рослин АН УРСР (м. Київ)	

Справа меліорації та сільськогосподарського використання боліт є чи не найважчою в аграрній науці і практиці, тому ті вчені, які не побоялися нею займатися, а тим більше присвятити їй усе своє життя, заслуговують на особливу повагу.

Доктор сільськогосподарських наук М.Н. Шевченко був унікальною людиною, і по праву увійшов до аграрної еліти України. Він поєднував у собі надзвичайну відповідальність, наполегливість в опануванні дорученої справи і прагнення до наукового пошуку. Суспільно-політичні чинники вплинули на долю вченого. Він був людиною свого часу, тому ніяк не міг відмовитися від служби в Управлінні таборами МВС СРСР (накази Партії та Уряду не обговорювалися), але намагався дотримуватися загальнолюдських цінностей. Не дивлячись на ці обставини, вчений завжди повертався до улюбленої справи, що була його покликанням. Творчі здобутки М.Н. Шевченка в галузі болотознавства, меліорації, агротехніки вирощування сільськогосподарських культур, рослинництва, агрохімії (вплив макро- і мікродобрив та різного водозабезпечення на ріст і розвиток, урожай та якість столової моркви, конопель, буряків, кукурудзи, картоплі та ін.) у Лісостепу та у Західному Поліссі України, як підтвердилося подальшим історичним поступом науки і практики, назавжди залишаться у золотому фонді агрономії для прийдешніх поколінь. За це йому пошана і хвала, вдячна пам'ять на довгі літа.

Список використаної літератури

1. Вергунов В. А. Шевченко Микола Ничипорович (1909–1995) / В. А. Вергунов // Вчені-грунтознавці, агрономи, землероби / Укр. акад. аграр. наук ; наук. ред. : О. Г. Тараріко, В. В. Медведєв. – К. : Аграр. наука, 2003. – С. 327–328. – (Сер. «Українські вчені-аграрії ХХ століття» ; кн. 8).

2. *Осушення та освоєння заплавних земель Лісостепу УРСР* : зб. наук. пр. / Ін-т землеробства. – К. : Урожай, 1964. – (До 25-річного ювілею Панфільської дослідної станції Інституту землеробства); *Земледелие* : респ. межвед. темат. сб. / Гос. агропром. ком. УССР. – К. : Урожай, 1986. – Вип. 61 : Пути повышения эффективности сельскохозяйственного использования осушенных торфяных почв / редкол. : В. Ф. Сайко (отв. ред) [и др.]. – 71 с.; *Панфільська дослідна станція НЦ «Інститут землеробства НААН»* : історія та здобутки (до 75-річчя

від дня утворення) / О. І. Ткачов, В. Ф. Камінський, М. І. Штакал, В. А. Вергунов. – Яготин, 2012. – 171 с.

3. *Шевченко* Микола Ничипорович (1909–1995) : біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1938–1998 рр. / УААН, ДНСГБ, Ін-т гідротехніки і меліорації УААН ; уклад. : В. А. Вергунов, О. В. Бачкала ; наук. ред. : В. А. Вергунов. – К., 2005. – 100 с. ; порт. – (Сер. «Біобібліографія вчених-аграріїв України» ; кн. 11).

4. *Григорюк І. П.* Спогади про Миколу Ничипоровича Шевченка / І. П. Григорюк, В. А. Вергунов // Шевченко Микола Ничипорович (1909–1995) : біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1938–1998 рр. / УААН, ДНСГБ, Ін-т гідротехніки і меліорації УААН ; уклад. : В. А. Вергунов, О. В. Бачкала ; наук. ред. : В. А. Вергунов. – К., 2005. – С. 17. – (Сер. «Біобібліографія вчених-аграріїв України» ; кн. 11); *Гімбаржевський В. Р.* Спогади про відомого болотознавця, доктора сільськогосподарських наук Миколу Ничипоровича Шевченка / В. Р. Гімбаржевський // Там само. – С. 18–21.

5. *Федоренко М. А.* Огляд роботи засідань відділень на Першій науковій сесії УАСГН : Відділення лісівництва, гідротехніки і меліорації / М. А. Федоренко // Вісник с.-г. науки. – 1957. – № 12. – С. 67–72.

6. *Член-кореспондент АН УРСР Тюленєв* Микола Олександрович (1889–1969) : біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1911–1964 роки. До 75-річчя Ін-ту гідротехніки і меліорації УААН / УААН, ДНСГБ, Ін-т гідротехніки і меліорації ; уклад. В. А. Вергунов, О. В. Бачкала, А. С. Загайчук, І. І. Калантиренко ; наук. ред. В. А. Вергунов. – К., 2004. – 56 с. : портр. – ((Сер. «Біобібліографія вчених-аграріїв України» ; кн. 9).

7. *Панфільська* дослідна станція НЦ «Інститут землеробства НААН» : історія та здобутки (до 75-річчя від дня утворення) / О. І. Ткачов, В. Ф. Камінський, М. І. Штакал, В. А. Вергунов. – Яготин, 2012. – 171 с.

8. *Шевченко Н. Н.* К истории Панфильской опытной станции по освоению болот / Н. Н. Шевченко // Шевченко Микола Ничипорович (1909–1995) : біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1938–1998 рр. / УААН, ДНСГБ, Ін-т гідротехніки і меліорації УААН ; уклад. : В. А. Вергунов, О. В. Бачкала ; наук. ред. : В. А. Вергунов. – К., 2005. – С. 30–43 ; порт. – (Сер. «Біобібліографія вчених-аграріїв України» ; кн. 11).

9. *Спесивцев П. В.* Подставское болотное опытное поле : краткий исторический очерк его организации и деятельности / П. В. Спесивцев // Доклады 53-му очередному губернскому земскому собранию. – [Полтава], 1919. – С. 1–8.

10. *Історія* утворення, становлення та діяльності Панфільської дослідної станції // Панфільська дослідна станція НЦ «Інститут землеробства НААН» : історія та здобутки (до 75-річчя від дня утворення) / О. І. Ткачов, В. Ф. Камінський, М. І. Штакал, В. А. Вергунов. – Яготин, 2012. – С. 5–23.

11. *Шевченко Н. Н.* Использование болотных массивов р. Супой под сахарную свеклу / Н. Н. Шевченко // Сборник работ молодых ученых Харьк. с.-х. ин-та им. В. В. Докучаева. – Х., 1938. – Т. 1, вып. 3. – С. 127–138.

12. *Основные агромероприятия по возделыванию проса : (советы агрономам)* / Н. Н. Шевченко ; УИТЛК, МВД УССР. – Херсон : Изд-во облгазеты «Наддніпрянська правда», 1947. – 19 с.

13. *Шевченко Н. Н.* Резервы повышения урожайности / Н. Н. Шевченко // Сталинское знамя. – 1950. – 4 марта.

14. *Шевченко Н. Н.* Влияние удобрений и микроэлементов на рост, развитие и продуктивность сельскохозяйственных культур на торфяных почвах УССР : автореф. дис. на соиск. учен. степени д-ра с.-х. наук / Н.Н. Шевченко ; МСХ СССР, Харьковский с.-х. ин-т. – Х., 1967. – 34 с.